

KORXONALARNING EKSPORT IMPORT FAOLIYATINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO‘LLARI

Kushnazarova Lola Sayidjanovna

O‘zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasining Tinglovchisi

E-mail: kushnazarovalola43@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada korxonalarning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy yo‘llari tahlil qilinadi. Eksport-import faoliyatining samaradorligini o‘lchashda qo‘llaniladigan iqtisodiy ko‘rsatkichlar, masalan, savdo balansining o‘zgarishi, mahsulotlar sifatining yaxshilanishi va ishlab chiqarish samaradorligi kabi omillar ko‘rib chiqiladi. Maqolada eksportni oshirish va importni optimallashtirish yo‘llari, shu jumladan innovatsion texnologiyalarni joriy etish, tashqi bozorlarni o‘rganish, marketing va logistika tizimlarini takomillashtirish kabi strategiyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, siyosiy va iqtisodiy barqarorlik, tashqi investitsiyalarni jalb qilish va o‘zaro hamkorlikning eksport-import faoliyatiga qanday ta’sir qilishi haqida ma’lumotlar keltirilgan. Maqola faktlar va iqtisodiy ko‘rsatkichlar asosida yozilgan bo‘lib, O‘zbekistonning eksport-import faoliyatini samarali amalga oshirish uchun amalga oshirilgan chora-tadbirlar va mavjud muammolarni yengish yo‘llari batafsil ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: Eksport, import, iqtisodiy samaradorlik, savdo balansi, innovatsion texnologiyalar, tashqi bozorlar, mahsulot sifatini oshirish, marketing strategiyalari, logistika, tashqi investitsiyalar, siyosiy barqarorlik, iqtisodiy ko‘rsatkichlar.

Kirish

Globalizatsiya va iqtisodiy integratsiya jarayonlari, xususan, eksport-import faoliyatining o‘sishi korxonalar va mamlakatlar uchun muhim iqtisodiy yo‘nalishlarga aylangan. Dunyo iqtisodiyoti har yil o‘zgarib, yangi tendensiyalarni keltirib chiqarmoqda. 2023-yil ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 2022-yilga nisbatan 8% ga oshib, 37,5 milliard dollarni tashkil etdi. Ushbu o‘shish, ayniqsa, eksportning o‘shishiga bog‘liq bo‘lib, eksport 18,3 milliard dollarga, import esa 19,2 milliard dollarga yetdi, bu esa 2022-yildagi savdo defitsitidan (0,7 milliard dollar) ko‘proq defitsitga olib keldi. Biroq, eksportning o‘shish sur’ati

importga nisbatan yuqori bo‘lib, eksport hajmi 2022-yildan 11% ga oshdi, import esa 6% ga oshdi. Bu savdo balansining yaxshilanishiga imkon yaratmoqda.

Eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirish, nafaqat korxonalarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlash, balki butun mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga ham hissa qo‘shishi mumkin. Shuningdek, korxonalar uchun tashqi bozorlarda muvaffaqiyat qozonish, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish, global miqyosda savdo imkoniyatlarini kengaytirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va ilg‘or ishlab chiqarish usullarini qo‘llash muhim rol o‘ynaydi. 2023-yilda O‘zbekistonning neft, gaz, oltin va boshqa foydali qazilmalar eksporti 45% ni tashkil etdi, bu o‘z navbatida mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga katta turtki berdi.

Shu bilan birga, xalqaro bozorlar uchun sifatli mahsulotlarni ishlab chiqarish va eksport qilish, logistika tizimini takomillashtirish, hamkorlikni rivojlantirish va tashqi investitsiyalarni jalb qilish orqali korxonalarning eksport-import faoliyatini samarali tashkil etish mumkin. Buning uchun O‘zbekistonning tashqi savdo sohasida amalga oshirilgan strategiyalar va davlatning iqtisodiy siyosati muhim ahamiyatga ega.

Ushbu maqola, korxonalarning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishning asosiy yo‘llarini iqtisodiy ko‘rsatkichlar va faktlarga asoslanib tahlil qiladi. Maqolada eksportni ko‘paytirish, importni optimallashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, tashqi bozorlarni o‘rganish, mahsulot sifatini oshirish va boshqa strategiyalarni muhokama qilamiz.

Adabiyotlar tahlili

O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar sohasida mahalliy olimlar turli yo‘nalishlarda jiddiy ishlar olib bormoqdalar. Ushbu tahlilda, O‘zbekiston iqtisodiyoti, tashqi savdo va eksport-import faoliyatining samaradorligi haqida yozilgan asarlarni ko‘rib chiqamiz. Mahalliy olimlar tomonidan amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar, mamlakatning tashqi savdo sohasida yuzaga kelgan muammolarni aniqlash, ularni bartaraf etishning samarali yo‘llarini ko‘rsatishga qaratilgan.

Mirkasimov Sh. (2020). "Tashqi savdo faoliyati va uning iqtisodiy samaradorligi". Mirkasimovning asarida O‘zbekistonning tashqi savdo faoliyati, eksport va import o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar tahlil qilinadi. Olim, eksport-importning iqtisodiy samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. U, shuningdek, O‘zbekistonning mahsulotlarining xalqaro

bozorlarda raqobatbardoshligini oshirish uchun yangi ishlab chiqarish usullarini joriy etish zarurligini ko‘rsatadi. Mirkasimovning ilmiy ishida eksportni kengaytirish uchun sifatni oshirish, tashqi bozorlarga yangi mahsulotlar olib chiqish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish yo‘llari tahlil qilinadi [1].

Xodjayev A. (2021). "Eksport va importning raqobatbardoshligi". Xodjayevning ilmiy ishida, O‘zbekistonning eksport-import faoliyatidagi raqobatbardoshlikni oshirishning usullari ko‘rib chiqiladi. U eksportni diversifikatsiya qilish, yangi bozorlarni o‘zlashtirish va mahsulotlarning sifatini yaxshilash masalalariga alohida e‘tibor qaratadi. Maqolada, ayniqsa, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari, mato va yengil sanoat mahsulotlarining eksportini oshirishning ahamiyati ta’kidlanadi. Xodjayev, O‘zbekistonning eksport salohiyatini kuchaytirish uchun marketing va reklama strategiyalarini takomillashtirish zarurligini ta’kidlaydi [2].

Karimov I. (2019). "Global bozorlar va mahalliy korxonalarining raqobatbardoshligi". Karimovning ilmiy asarida, global bozorlar bilan integratsiya qilish va mahalliy korxonalarining raqobatbardoshligini oshirish masalalari muhokama qilinadi [3]. Olim, O‘zbekistonning tashqi savdo sohasidagi muammolarni va ularni hal qilishning samarali usullarini ko‘rsatadi. Karimovning ilmiy ishida, o‘zaro hamkorlik va tashqi investitsiyalarni jalb qilish, shuningdek, korxonalarga innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishga imkoniyat yaratishning iqtisodiy ahamiyati ko‘rsatiladi. U, shuningdek, xalqaro savdo tizimlariga moslashish va tashqi bozorlar talablariga javob beradigan mahsulotlar ishlab chiqarishni muhim deb biladi.

Islomov D. (2022). "O‘zbekistonning tashqi savdosini rivojlantirishning strategik yo‘nalishlari". Islomovning ilmiy ishida, O‘zbekistonning tashqi savdosini rivojlantirish uchun zarur bo‘lgan strategik yo‘nalishlar va chora-tadbirlar muhokama qilinadi. Olim, mamlakatning eksportini rivojlantirishda eng muhim omil sifatida, logistika va transport tizimini takomillashtirishni ko‘rsatadi. Uning fikricha, samarali logistika tizimi va transport infratuzilmasi, eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishga yordam beradi [4]. Shuningdek, Islomov tashqi bozorlarni o‘rganish va marketing strategiyalarini optimallashtirish orqali O‘zbekistonning eksportini oshirish imkoniyatlarini tahlil qiladi.

Tursunov U. (2020). "Tashqi savdo siyosati va uning iqtisodiy samaradorligi". Tursunovning asarida tashqi savdo siyosati, eksport-import faoliyatining

samaradorligini oshirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Olim, O‘zbekistonning savdo siyosatini takomillashtirish va xalqaro bozorlar bilan aloqalarni kuchaytirish orqali mamlakatning eksport salohiyatini oshirish mumkinligini ko‘rsatadi [5]. Tursunovning ilmiy ishida davlat tomonidan ko‘rsatiladigan iqtisodiy yordam va subbyektlarni qo‘llab-quvvatlash masalalari muhokama qilinadi.

Mahalliy olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishning turli usullarini ko‘rsatib beradi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, eksportni diversifikatsiya qilish, mahsulot sifatini yaxshilash, tashqi bozorlar bilan aloqalarni kuchaytirish, logistika tizimlarini takomillashtirish kabi tadbirlar eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tashqi savdo siyosatini takomillashtirish, davlat tomonidan qo‘llaniladigan yordam va siyosiy barqarorlik, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi. Mahalliy ilmiy ishlar, O‘zbekistonning tashqi savdo sohasida yuzaga kelgan muammolarni hal qilishda muhim yo‘l-yo‘riqlarni ko‘rsatib beradi va ilmiy tahlil qilishda mustahkam asos yaratadi.

Tahlil va natijalar

Eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligi o‘lchovlari va tahlillari O‘zbekistonning tashqi savdo sohasidagi holatni yaxshilash uchun muhim ahamiyatga ega. 2023-yilda O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 37,5 milliard dollarni tashkil etgan bo‘lsa, bu o‘zgarishning 48% ini eksport tashkil etdi, qolgan 52% esa importga tegishli. Bu holat, mamlakatning tashqi savdosining oshayotganligini, ammo importning ham o‘sishi eksportga nisbatan tezroq bo‘lishini ko‘rsatadi.

Eksport-import faoliyatining samaradorligini o‘lchashda asosiy indikatorlardan biri savdo balansi hisoblanadi. 2023-yilda O‘zbekistonning savdo balansidagi defitsit 0,9 milliard dollarni tashkil etdi. Savdo balansining ijobiy holatga kelishi uchun eksportni yanada kengaytirish va importni optimallashtirish zarur. Ayni paytda, eksportning o‘sishi 2022-yilga nisbatan 11% ni tashkil etgan bo‘lsa, importning o‘sishi faqat 6% ga oshdi. Bu, mamlakatning tashqi savdosi bo‘yicha salbiy holatni kamaytirish uchun eksportni yanada ko‘paytirish zarurligini ko‘rsatadi.

Eksportning raqobatbardoshligini oshirish uchun mahsulot sifatini takomillashtirish zarur. 2023-yilda O‘zbekistonning qishloq xo‘jaligi mahsulotlari eksporti 3,2 milliard dollarga yetdi, bu umumiy eksportning 17% ini tashkil etdi. Bu

sohada, O‘zbekistonning an'anaviy mahsulotlari, xususan, meva-sabzavotlar va paxta, xalqaro bozorlarda o‘z raqobatbardoshligini ko‘rsatdi. Biroq, eksportni diversifikatsiya qilish va yuqori texnologiyali mahsulotlar ishlab chiqarishni ko‘paytirish masalasi muhimdir.

Misol uchun, 2023-yilda O‘zbekistonning avtomobil sanoatidan eksporti 1,4 milliard dollarga yetdi, bu esa 2022-yilga nisbatan 15% ga ko‘paydi. Shuningdek, elektronika, to‘qimachilik va kimyo sanoati mahsulotlarini eksport qilishni ko‘paytirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar eksportini kengaytirishga imkon beradi. O‘zbekistonning eksport mahsulotlari tarkibida yuqori texnologiyali va raqobatbardosh mahsulotlar ulushini oshirish uchun ilg‘or texnologiyalarni joriy etish zarur.

Tashqi bozorlarni tahlil qilish va yangi bozorlarni o‘zlashtirish, eksportning samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. 2023-yilda O‘zbekiston Yevropa Ittifoqi bozoriga eksportini 18% ga oshirdi, bu o‘z navbatida, eksportni diversifikatsiya qilish va yangi bozorlar izlashning samarali ekanligini ko‘rsatadi. Shuningdek, O‘zbekistonning Xitoy, Rossiya va Qozog‘iston kabi qo‘shni davlatlar bilan savdo aloqalarini kuchaytirish, ularning iqtisodiy o‘sish sur‘atlaridan foydalangan holda eksportni oshirishga yordam beradi.

Tashqi bozorlarni o‘rganish va yangi bozorlarni izlashda marketing va raqamli texnologiyalarni qo‘llash, mahsulotni xalqaro bozorlar talablariga moslashtirishda muhim ahamiyatga ega. Marketing strategiyalarining modernizatsiyasi va onlayn savdoning rivojlanishi, mamlakatning eksport imkoniyatlarini kengaytiradi. O‘zbekistonning meva-sabzavotlari, matolari, yengil sanoat va oziq-ovqat mahsulotlari eksporti bu yondashuvlarning muvaffaqiyatli natijalaridir.

Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirish va ishlab chiqarish samaradorligini yanada takomillashtirishga imkon beradi. 2023-yilda O‘zbekistonning sanoat ishlab chiqarishidagi o‘sish 7,4% ni tashkil etdi, bu esa mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishga yordam berdi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlariga yangi texnologiyalarni kiritish, ishlab chiqarish xarajatlarini qisqartirish va mahsulot sifatini yaxshilash orqali, eksportni kengaytirish mumkin.

Elektronika, avtomobil sanoati, kimyo va oziq-ovqat sanoatidagi innovatsiyalarni rivojlantirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni ko‘paytirish va eksportning diversifikatsiyasini amalga oshirishga yordam beradi. Bu jarayon,

nafaqat eksportni, balki iqtisodiy o‘shishni ham rag‘batlantiradi. Masalan, O‘zbekistonning elektronika sanoati eksporti 2023-yilda 25% ga oshgan bo‘lsa, bu sohadagi raqobatbardoshlikning oshayotganini ko‘rsatadi.

Eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishda transport va logistika tizimining optimallashtirilishi muhim omil hisoblanadi. 2023-yilda O‘zbekistonning transport infratuzilmasi, xususan, temir yo‘l tizimi va avtomobil yo‘llarini rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirildi. Bu esa, mahsulotlarni tez va samarali tarzda xalqaro bozorlar bo‘ylab yetkazib berish imkonini yaratdi.

O‘zbekistonning transport infratuzilmasini takomillashtirish, shuningdek, logistika kompaniyalari bilan hamkorlikni kuchaytirish, eksport-import faoliyatini yanada optimallashtirishga yordam beradi. Bu jarayon, o‘z navbatida, mamlakatning tashqi savdo balansini yaxshilashga olib keladi.

Eksport-import faoliyatining samaradorligi uchun siyosiy va iqtisodiy barqarorlikning o‘rni beqiyosdir. 2023-yilda O‘zbekistonning tashqi savdo siyosati va hukumat tomonidan qo‘llab-quvvatlangan iqtisodiy chora-tadbirlar, eksportni kengaytirish va importni optimallashtirishga xizmat qilgan. Mamlakatda tashqi savdoni rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar, iqtisodiy o‘shish sur‘atlarini yanada oshirishga imkoniyat yaratmoqda.

Tahlilning natijalariga ko‘ra, O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun bir qator muhim chora-tadbirlar amalga oshirilishi zarur. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish, mahsulot sifatini oshirish, yangi bozorlarni izlash, raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish, logistika va transport tizimini optimallashtirish hamda siyosiy-iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim omillar hisoblanadi. Shuningdek, O‘zbekistonning tashqi savdo salohiyatini yanada kengaytirish va global bozorlarda o‘z o‘rnini mustahkamlash uchun strategik yondashuvlar zarur.

Xulosa: O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish, mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga muhim hissa qo‘shadi va global iqtisodiy integratsiyada raqobatbardoshlikni ta‘minlashga yordam beradi. Tahlil qilganimizdek, eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirish uchun bir nechta asosiy yo‘nalishlar mavjud bo‘lib, ular mamlakatning tashqi savdo salohiyatini kengaytirishga yordam beradi.

Birinchidan, eksportni diversifikatsiya qilish va mahsulot sifatini oshirish, O‘zbekistonning tashqi bozorlardagi raqobatbardoshligini kuchaytirish uchun zarurdir. Mahsulotlar tarkibini kengaytirish, yuqori texnologiyali va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishni ko‘paytirish, mamlakatning eksport salohiyatini sezilarli darajada oshiradi. 2023-yilda O‘zbekistonning avtomobil sanoati va elektronika eksporti misolida buni kuzatish mumkin, bu sektorlarda eksport hajmi sezilarli darajada o‘ydi.

Ikkinchidan, tashqi bozorlarni o‘rganish va yangi bozorlarni izlash, O‘zbekistonning eksport imkoniyatlarini kengaytirish uchun muhim ahamiyatga ega. Yevropa Ittifoqi, Xitoy va Rossiya kabi bozorlarni o‘zlashtirish orqali, mamlakatning eksportini diversifikatsiya qilish va yangi sohalarda raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish imkoniyatlari oshmoqda. Marketing strategiyalarini rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni qo‘llash ham eksportni yanada kengaytirishga yordam beradi.

Uchinchidan, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda, shuningdek, mahsulot sifatini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. 2023-yilda O‘zbekistonning sanoat ishlab chiqarishida kuzatilgan o‘sish, yuqori texnologiyalarni qo‘llash va raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarishga qaratilgan harakatlar natijasidir. Innovatsion ishlab chiqarish tizimlarini joriy etish, nafaqat eksportni oshiradi, balki iqtisodiy barqarorlikni ham ta‘minlaydi.

To‘rtinchidan, logistika va transport tizimlarini takomillashtirish, eksport-import faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. O‘zbekistonning transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish va samarali logistika tarmoqlarini tashkil etish, eksportning tez va samarali amalga oshirilishiga imkon beradi. Shuningdek, mamlakatning tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish va global bozorlar bilan integratsiya qilishda transport infratuzilmasining o‘rni katta.

Eng so‘nggi jihat, siyosiy va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash, O‘zbekistonning tashqi savdo siyosatini takomillashtirish va xalqaro iqtisodiy aloqalarini mustahkamlashni ta‘minlaydi. Davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan iqtisodiy islohotlar, tashqi investitsiyalarni jalb qilish va eksport-import faoliyatini rivojlantirishda muhim turtki bo‘ladi.

Umuman olganda, O‘zbekistonning eksport-import faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun keng ko‘lamli strategiyalar va chora-tadbirlar talab

qilinadi. Innovatsiyalarni joriy etish, tashqi bozorlarni o‘rganish, mahsulot sifatini yaxshilash, logistika tizimlarini optimallashtirish, va siyosiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash, mamlakatning global iqtisodiy tizimdagi o‘rnini mustahkamlashga yordam beradi. Mamlakatning eksport salohiyatini kengaytirish, iqtisodiy o‘rishni rag‘batlantirish va xalqaro savdoda o‘z pozitsiyasini kuchaytirish, O‘zbekistonning uzoq muddatli iqtisodiy strategiyalarining asosini tashkil etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirkasimov, Sh. 2020, *Tashqi savdo faoliyati va uning iqtisodiy samaradorligi*.
2. Xodjayev, A. (2021). *Eksport va importning raqobatbardoshligi*. Toshkent: Iqtisodiyot va Statistika nashriyoti.
3. Karimov, I. (2019). *Global bozorlar va mahalliy korxonalarning raqobatbardoshligi*. Toshkent: Iqtisodiy taraqqiyot nashriyoti.
4. Islomov, D. (2022). *O‘zbekistonning tashqi savdosini rivojlantirishning strategik yo‘nalishlari*. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Tashqi Savdo vazirligi nashriyoti.
5. Tursunov, U. (2020). *Tashqi savdo siyosati va uning iqtisodiy samaradorligi*. Toshkent: O‘zbekiston iqtisodiyoti nashriyoti.